

MONUMENTE ISTORICE ECLEZIASTICE DIN JUDEȚUL SUCEAVA PÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Vasile M. Demciuc

Résumé: L'étude ci-jointe se propose de faire une statistique concernant la dot de monuments historiques du département de Suceava, un des plus riches en ce domaine de toute la Roumanie. Les influences byzantines, occidentales, balkaniques fondues dans le creuset de l'art populaire, auquel s'ajoute le génie local ont déterminé des réalisations d'une grande variété de l'architecture chrétienne sur le territoire de Suceava, représentant l'histoire de l'architecture-même. Tout en considérant utile qu'une telle liste partielle entre en circulation, à côté d'autres listes partielles, elles formeront un recueil de données concernant les églises monuments de la Roumanie et comprennent un répertoire totalisant 330 positions - monuments historiques ordonnés selon le critère alphabétique.

Cette statistique a été éditée au but de sensibiliser tous ceux qui aiment l'histoire à garder l'authenticité des endroits dans lesquels tous prient et ont prié. Nous tous jouissons de détenir temporairement de telles valeurs culturelles exceptionnelles et nous devons être conscients de la complémentarité de ceux-ci à la culture européenne.

Toți aceia care își vor fi îndreptat pasul către Nordul Moldovei, în căutarea acelor tezaure ce nu se pot vedea nicăieri în altă parte a Europei și ce nu le oferă o a doua țară din lume, sunt întâmpinați la Suceava de cea mai plastică icoană a unui trecut glorios. Suceava, văzută din vale – arată G. M. Cantacuzino – cu turlele, clopotnițele și ruinele sale ca o tabără de corturi cu sulii și fanioane, este și astăzi imaginea vie a lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș¹.

Amplasate într-un cadru natural deosebit, monumentele istorice ecleziastice, reflectă simțul artistic de care erau stăpâniți ctitorii, ca și frumusețea sufletului românului, legat de glie, și prin glie de cer, făcându-și din cruce scara pe care urca spre cer. Toate aceste complexe arhitectonice ecleziastice par a depăna dialogul veșnic al istoriei, amintind de istoria trecută, de gloria nepieritoare a poporului român, de un trecut de fapte mari, de un trecut de *cărturărie și artă*, cum pe bună dreptate nota în vremea sa N. Iorga.

În acest spațiu, în care moștenirea bizantină avea să devină un reper, un model aulic pentru arta religioasă, nu puține sunt mărturiile care dovedesc că drumul ce lega Bizanțul de noile suveranități ale Europei răsăritene trecea prin Moldova, un tărâm în care nu puține aveau să fie mărturiile că acesta se afla la fruntariile unei lumi europene a goticului extins până în Transilvania, până în spațiul galițian și polono-lituanian de unde veneau din epoca celui dintâi mușatin planuri de cetăți, de biserici și de mănăstiri.

Sunt atâtea și așa de diferite monumentele istorice ecleziastice: de la bisericuțele de lemn la monumentele de influență bizantină ori gotică, ori la bisericile al căror stil arhitectonic corespundea cerințelor vremurilor în care au fost ridicate, dacă ne gândim că

s-au ridicat într-un loc încolțit de primejdii, toate acestea sunt locul unde boieri oșteni și curteni, alături de voievozi s-au închinat, ori și-au căutat refugiul îndărătul zidurilor de piatră sau își dorm somnul de veci sub lespezi frumos sculptate. Influențe bizantine, occidentale, balcanice, caucaziene topite în creuzetul artei populare la care se adaugă geniul local, au determinat aici realizări ale arhitecturii creștine de o mare varietate.

Tipul bazilical este rar întâlnit. Bazilica în cruce latină occidentală și cea în cruce greacă din zona constantinopolitană vor constitui modelele spațial-volumetrică din fuziunea cărora va rezulta tipologia construcției moldovenești. Biserica Sf. Nicolae Rădăuți constituie un valoros exemplu de tranziție între tipul clasic de bazilică trinavată și cel al bisericii moldovenești din secolul următor.

Din secolul al XIV-lea începe să se dezvolte cu deosebire tipul trilobat, cu diferite variații tipologice în secolele următoare (Siret, Pătrăuți, Sf. Ilie Suceava, Voroneț, Sf. Gheorghe – Suceava, Sf. Dumitru – Suceava, Probota, Humor, Moldovița, Sucevița) alături de tipul cu plan drept, care dezvoltă apropiere de exemplele apusene de tip sală și care pare a fi derivat din modelul de la Rădăuți (Bălinești, Dolheștii Mari, Arbore).

Este incontestabil faptul că la realizarea tipului spațial volumetric, precum și la a celui morfologico-plastic al bisericilor din Suceava, factorul gotic a jucat un rol important, implicit și stilul din care goticul se trage, romanicul. Planul trilobat, folosit la majoritatea bisericilor, nu este specific zonei ambianței bizantine, el apărând mai ales la bisericile romanice și gotice în formă de cruce latină cum ar fi Catedrala din Noyon, San Fedele din Como, Santa Maria del Fiore din Firenze, iar această apropiere de schema planimetrică a crucii latine s-a făcut simțită cu precădere în arhitectura Moldovei din sec. XVI-XVIII, odată cu tendința de dezvoltare a clădirii după axa longitudinală: Moldovița, Sf. Dumitru – Suceava, Probota, Sucevița.

Putem vorbi apoi de apariția unor elemente decorative și subansamble specific gotice, precum ancadramentele și decorațiile unor deschideri, la Voroneț, Probota, Moldovița, Sf. Dumitru – Suceava – ancadramentele ușilor de intrare, în arc frânt, cu colonete în retrageri succesive, tipic gotice, ferestre neobișnuit de mari, de asemenea în arc frânt, bifore sau trifore, cu decorație specific gotică, contraforții care ritmează fațadele, de multe ori flankând în manieră gotică peretele de vest sau bolta stelată din pridvorul sudic al bisericii din Bălinești. Elementele gotice, atât cele constructive cât și cele decorative, coexistă cu altele de factură bizantină sau armenească, cum ar fi arcurile oarbe în plin cintru, bolțile cilindrice consolidate cu arce dublou ce se descarcă pe pile mari de zidărie, cupolele pe pandantivi sau paramentul bizantin.

Să amintim acum și ceea ce diferențiază aceste edificii din Suceava de creațiile gotice :

- elementele morfologice nu dețin niciodată un rol preponderent în ansamblul construcției;
- tipologia planului și a spațiului interior – păstrându-se ordonarea caracteristică pentru cultul ortodox : exonartex, nartex, gropniță, naos, altar;
- numărul mic și dimensiunile reduse ale golurilor au ca rezultat, la exterior, crearea unui aspect masiv, în care planurile predomină în mod categoric, iar la interior, a unei semiobscurități mult mai asemănătoare cu cea a construcțiilor bizantine decât cu cea a realizărilor gotice;

- sistemul constructiv , amintind că în zona Sucevei nu avem de a face cu bolți pe ogive și nici cu elemente verticale de sprijin punctiforme, de tipul stâlpilor sau al contraforților izolați, surmonțați de arce butante. Bolțile sunt de regulă cilindrice, bolta moldovenească apare pe arce piezișe, total diferită de celelalte sisteme de acoperire utilizate în arhitectura occidentală a epocii;

- prezența turlei, derivată mai ales din tipul armean gruzin de cupolă, ca dominantă verticală în zona mediană a edificiului.

În ceea ce privește configurația exterioară, aspectul general al bisericilor din Suceava este cel al unor clădiri direct derivate din arhitectura locală, la care apare dominantă verticală a turlei în zona de mijloc. Asemănările cu arhitectura populară locală sunt vizibile în special la construcțiile fără turlă aparentă – Sf. Nicolae Rădăuți, Bălinești, Arbore, Humor, unde o șarpantă înaltă, foarte asemănătoare cu cea a caselor din zonă, este dispusă deasupra unui corp de clădire în linii mari paralelipipedice.

După mai bine de două decenii de căutări, de drumuri și aplecare spre monumentele și muzeele ecleziastice, pot spune că cele văzute și trăite mi-au dat un sens major vieții, mi-au încălzit sufletul și m-au făcut un om bogat. Dragostea față de astfel de simboluri nu s-a stins, iar dorința de a ști încă mai multe nu s-a astâmpărat.

Studiul de față, în redactarea căruia am preferat criteriul alfabetic, nu s-ar fi putut scrie dacă nu aș fi beneficiat de ajutorul colegial al celor care mi-au oferit diverse informații, venind cu sugestii, opinii, sesizări și materiale documentare. Mulți mi-au înlesnit accesul la acestea ori și-au dat concursul în a vedea monumentele, alții au considerat că sunt domenii private și au privit cu reticență intenția noastră de a redacta această listă. Tuturor acestora autorul le rămâne îndatorat. Am oprit lista la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru că de aici încolo înregistrăm o altă perioadă în ceea ce privește protejarea monumentelor istorice.

Această listă pe care o punem acum în circulație se înscrie în programul de inventariere a întregii zestre de monumente istorice ale țării, zestre găsită fără îndoială mai bogată decât s-a presupus. Fiind prima încercare de acest gen, inerent vor apărea observații constructive pe care le vom analiza și introduce într-o viitoare prelucrare completă.

Cei ce vor răsfoi această listă sperăm să fie sensibilizați și să se bucure că dețin] asemenea valori culturale dar și să fie conștienți de complementaritatea acestora la cultura europeană.

NOTE:

1. G. M. Cantacuzino, *Izvoare și popasuri*, p. 14, apud G. Maxim Burdujanu, *Suceava centru de artă*, în „Anuarul Liceului Ștefan cel Mare”, 1935, p. 5.